GR-2004|008|13|22001-120|

२५० हे.पर्यन्तच्या सिंचन क्षमतेच्या
को.प.बंधारे व लघु पाटबंधारे योजनांचे
सिंचन व्यवस्थापन, देखभाल व
दुरुस्तीसाठी लाभधारकांच्या सहकारी
पाणी वापर संस्थांना हस्तांतर करणे.

महाराष्ट्र शासन,
ग्राम विकास व जलसंधारण विभाग,
शासन निर्णय क्र.लपायो १०९९/प्र.क्र.३४७/जल १,
मंत्रालय, मुंबई ४०० ०३२.
दिनांक :- ३१ जुलै, २०००.

प्रस्तावना :-

१. जल व भूमी ही शेतक-यांच्या जीवनातील प्रमुख अंगे आहेत.

शासनाने अनेक लहान, मध्यम व मोठी धरणे बांधून शेतक-यांना खात्रीशीर पाण्याची हमी निर्माण केली आहे. तथापि शेतक-यांना शेतीसाठी पाणी पुरविण्यासाठी सिंचन व्यवस्थापन हे शासकीय यंत्रणेकडेच आहे. त्यामुळे शेतक-यांना सुलभतेने व आवश्यकतेनुसार व मागणीप्रमाणे न्याय पाण्याचे वाटप मिळण्यासाठी अनेक अडचणींना तोंड द्यावे लागते. या अडचणींवर मात करण्यासाठी व लाभार्थींना आवश्यकतेनुसार सुलभतेने पाणी उपलब्ध व्हावे या दृष्टीकोनातून सिंचन व्यवस्थापनेत लाभधारकांचा सक्रीय सहभाग असणे गरजेचे आहे. त्यासाठी लाभधारकांनाच सहभागी करुन त्यांची सहकारी पाणी वापर संस्था स्थापन करण्याची संकल्पना शासनाच्या विचाराधीन होती.

२. पाटबंधारे विभागाच्या मोठया, मध्यम व लघु पाटबंधारे प्रकल्पांच्या लाभक्षेत्रात लाभधारकांची पाणी वापर संस्था निर्माण करुन त्यांना घनमापन पध्दतीने पाणी देऊन त्यांचे मार्फत सिंचन व्यवस्थापन करण्यात येते. पाणीपट्टी शासन वसूल करते व या रकमेच्या २० टक्के रक्कम शासनाकडून संस्थेस व्यवस्थापकीय अनुदान म्हणून अदा होते. शासनाने असे धोरण स्विकारले असून पाटबंधारे विभागाने त्यानुसार परिपत्रक निर्गमित केले आहे.

पाणीपट्टी वसुली व योजनेची देखभाल दुरुस्ती शासनामार्फत केली जात असल्याने सिंचन व्यवस्थापनात आपला सहभाग आहे असे लाभधारकांना वाटत नाही. लाभधारकांचा सहभाग अधिक प्रभावी होण्याकरीता पाटबंधारे विभागाकडून अवलंबिण्यात येणा-या पध्दतीत थोडीफार सुधारणा करुन ग्राम विकास व जलसंधारण विभागांतर्गत २५० हे. पर्यन्तच्या सिंचन क्षमतेच्या योजनांसाठी लाभधारकांची सहकारी पाणी वापर संस्था स्थापन करुन त्यांना सिंचनक्षेत्र हस्तांतरित करण्याचे धोरण महाराष्ट्र शासन स्विकारत असून पुढीलप्रमाणे निर्णय घेत आहे.

शासन निर्णय:-

१. पूर्ण झालेल्या लघु पाटबंधारे तलाव, साठवण तलाव, कोल्हापूर पध्दतीचे बंधारे इ.लघु पाटबंधारे योजनांच्या लाभक्षेत्रातील लाभधारकांनी एकत्र येवून योजनेच्या सिंचन व्यवस्थापन, देखभाल व दुरुस्तीसाठी लाभधारकाच्या सहकारी पाणी वापर संस्थेची स्थापन करावी. संस्थेचे अध्यक्ष आणि किमान ५ सदस्यांची कार्यकारी समितीची लोकशाही पध्दतीने निवड करावी. या कार्यकारी समितीत शासनाचे वतीने संबंधित कनिष्ठ अभियंता पदसिध्द सचिव राहतील मात्र त्यांना कोणत्याही मतदानात भाग घेता येणार नाही.

२. कार्यकारी समिती स्थापन होताच दैनंदिन कामकाजासाठी नियमावली तयार केली जाईल.

३. या पाणी वापर संस्थेची त्या क्षेत्राच्या सहाय्यक निबंधक, सहकारी संस्था यांचेकडे नोंदणी करावी. संस्थेस नोंदणी क्रमांक मिळाल्यावर शासनाच्या वतीने संबंधीत कार्यकारी अभियंता, लघु पाटबंधारे (स्था.स्तर) व संस्थेच्या वतीने संस्थेचे अध्यक्ष स्टँपपेपर करारनाम्यावर स्वाक्षऱ्या करतील. करारात खालील कलमे असतील.

३.१ लघु पाटबंधारे योजनांची जमिनीसहीत संपूर्ण मालकी महाराष्ट्र शासन, ग्राम विकास व जलसंधारण खाते यांची राहील. सिंचन व्यवस्थापन, पाणीपट्टी वसुली, व या वसुलीतून योजनेतील धरण व शीर्षकामे, कालवे,विमोचक, विलरिका व वितरण व्यवस्था यांची देखभाल व दुरुस्ती संस्थेस करावी लागेल. शासनाची ही मालमत्ता सांभाळण्याची जबाबदारी संस्थेची राहील.

३.२ धरण व शीर्षकामांचे बांधकामात यदाकदाचित काही दोष असल्यास त्याची दुरुस्ती, मोठया दुरुस्त्या, अतिवृष्टीने झालेल्या नुकसानीची दुरुस्ती, तसेच काही कामे अपूर्ण असल्यास ती पूर्ण करणे ही कामे शासनामार्फत केली जातील.

३.३ शीर्षनियंत्रकाची दरवर्षीची देखभाल व आवश्यक ती किरकोळ दुरुस्ती ही कामे संस्थेस करावी लागतील.

३.४ लघु पाटबंधारे तलाव, कोल्हापूर पध्दतीचे बंधारे आदि योजनांचे स्वामित्व शुल्क म्हणून रु.१०००/- प्रति योजना/ प्रती वर्ष संस्थेने शासनाकडे भरावेत. साठवण तलावाकरीता ही रक्कम रु.१०,०००/- प्रती योजना /प्रति वर्ष राहील. तसेच अगोदरच्या वर्षी जमा झालेल्या पाणीपट्टीपैकी २० टक्के रक्कम स्थानिक शुल्क म्हणून संस्थेने दरवर्षी शासनाकडे भरावेत.

३.५ लघु पाटबंधारे योजनेत कार्यकारी अभियंता यांच्या लेखी परवानगी शिवाय बांधकामातील बदल किंवा अतिरिक्त कामे संस्थेस करता येणार नाहीत.

३.६ पावसाळयात योजना धोक्यात येण्याची शक्यता असल्यास या धोक्याची सूचना संस्थेने कार्यकारी अभियंता व त्यांचे प्रतिनिधी यांना द्यावी लागेल आणि कार्यकारी अभियंता यांच्या सल्ल्याने योजनेस प्रतिबंधात्मक उपाय योजना करावी लागेल.

३.७ पाणी वाटप, पाणीपट्टी वसुली, देखभाल दुरुस्तीचा खर्च, सिंचन व्यवस्थापनेचा खर्च इ. चा हिशोब कार्यकारी अभियंता यांनी निर्देशित केलेल्या पत्रकात ठेवून या सर्व हिशोबाचा त्रैमासिक अहवाल कार्यकारी अभियंता यांना सादर करावा लागेल. तसेच सहकारी संस्थांच्या निबंधकाकडुन संस्थेचा अहवाल दरवर्षी तपासून घ्यावा लागेल.

३.८ संस्थेच्या ताब्यात देण्यात आलेली लघु पाटबंधारे योजना (धरण व शीर्षकामे, कालवे, वितरण व्यवस्था) संस्थेचे सर्व हिशोब व कामकाज पाहण्याचे/तपासण्याचे अधिकार कार्यकारी अभियंता अथवा त्यांचे प्राधिकृत प्रतिनिधी यांना राहतील.

३.९ संबंधित कार्यकारी अभियंता किंवा त्यांचे प्रतिनिधी शीर्षकामे, धरण, कालवे, कालव्यावरील पुल, मोठी बांधकामे यांचे निरीक्षण दरवर्षी पावसाळ्यापूर्वी व पावसाळ्यानंतर नेहमीप्रमाणे करतील. या कामास आवश्यक असणाऱ्या दुरुस्तीची लेखी आदेश संबंधित कार्यकारी अभियंता देतील. या आदेशावरहुकूम या कामाची दुरुस्ती संस्थेस त्वरित करावी लागेल. न केल्यास कार्यकारी अभियंता त्यांच्यावर दंडात्मक कार्यवाही करतील.

३.१० संस्थेच्या कामकाजाबाबतचा अहवाल कार्यकारी अभियंता, दरवर्षी अधिक्षक अभियंता यांना सादर करतील. संस्था व्यवस्थित काम करीत नसेल तर संस्थेबरोबर केलेला करारनामा रद्द करण्याचा अधिकार कार्यकारी अभियंता यांना राहील.

३.११ जलाशयातील मत्स्यव्यवसायाचे अधिकार संस्थेचे राहतील.

४ संस्थेच्या कामाची व्याप्ती पुढीलप्रमाणे राहील.

४.१ दरवर्षी होणारी भाववाढ तसेच योजनेच्या देखभाल दुरुस्तीचा खर्च विचारात घेवून पाणीपट्टी वसूलीचा दर ठरविण्याचे स्वातंत्र्य संस्थेस राहील. आर्थिकदृष्टया संस्था स्वयंपूर्ण होईल हा मुद्दा दर ठरवितांना विचारात घेण्याचा अधिकार संस्थेचा राहील.

४.२ लाभक्षेत्रात कोणत्या पीक पध्दतीचा अवलंब करावयाचा हे ठरविण्याचे स्वातंत्र्य संस्थेस राहील परंतु अवलंबण्यात येणाऱ्या पीक पध्दतीस पाणी पुरेल किंवा नाही याबाबत कार्यकारी अभियंता यांचा सल्ला घेणे संस्थेस आवश्यक राहील.

४.३ अवलंबण्यात येणाऱ्या पीक पध्दतीमुळे व जास्त पाणी दिल्यामुळे जमिनी खराब होणार नाहीत याची प्रत्येक लाभधारकाने व संस्थेने खबरदारी घ्यावी. याकरीता लाभक्षेत्रातील त्या त्या पिकांचे क्षेत्र दरवर्षी बदलण्यात यावे.

४.४ लाभक्षेत्रातील सर्व लाभधारकांना सिंचन वेळापत्रकानुसार पाण्याचे वाटप करणे तसेच सर्व लाभधारकांना पाणी पुरवठा करणे ही संस्थेची जबाबदारी राहील.

४.५ लाभधारकांनी पाणी घेतल्यावर भिजलेल्या क्षेत्राची मोजणी करुन त्यावर ठरलेल्या दराने पाणीपट्टी वसुली करुन त्यांना पावत्या द्याव्या लागतील.

४.६ जमा झालेल्या वसुलीतून योजनेची देखभाल दुरुस्ती करावी लागेल. या कामाकरीता सद्य:परिस्थितीत शासनाकडून कोणतेही अनुदान मिळणार नाही.

४.७ कोल्हापूर पध्दतीच्या बंधा-याच्या फळया/दरवाजे संस्थेस स्वत:च्या खर्चाने बदलावे किंवा दुरुस्त करावे लागतील. याकरीता आवश्यक ती आर्थिक तरतूद संस्थेस दरवर्षी स्वत:चे उत्पन्नातून करावी लागेल. कार्यकारी अभियंता यांच्या सूचनेप्रमाणे फळया/दरवाजे काढणे व घालणे ही कामे संस्थेस करावी लागतील.

४.८ पाण्याची हानी व गैरवापर टाळण्याकरीता प्रभावीपणे परिणामकारक उपाय योजना करावी लागेल.

४.९ सामाजिकदृष्टया कमकुवत वर्गास समान पाणी वाटपाचे तत्वानुसार न्याय देणे संस्थेवर बंधनकारक राहील.

४.१० पावसाच्या कमतरतेमुळे योजनेत पुरेसा पाणीसाठा उपलब्ध नसल्यास सर्वमान्य तोडगा काढून त्याप्रमाणे पाण्याचा वापर कसा करावयाचा हा संस्थेचा अधिकार राहील.

४.११ सर्व लाभधारकांना पाणी दिल्यावर अतिरिक्त पाणीसाठा उपलब्ध असल्यास कालव्याच्या वरील बाजूस व जलाशयात पूर्ण जलाशय पातळीचे वरील जमिनीस मागणीप्रमाणे पाणी उपसा सिंचनाची मंजूरी देता येईल. हे क्षेत्र एकूण लाभक्षेत्राचे १६ टक्केपेक्षा जास्त असू नये. यापासून मिळणारे उत्पन्न संस्थेने स्वत:कडे जमा करावे.

४.१२ उपलब्ध पाणी साठयामधून अतिरिक्त सिंचनक्षमता निर्माण करण्यासाठी संस्थेने ठिबक सिंचन व इतर कमी पाणी लागणा-या पध्दतीने पाणी वापरास प्राधान्य द्यावे.

५ एखादया प्रकल्पावर अशा त-हेने सिंचन व्यवस्थापन संस्था निर्माण होऊ शकली नाही तर त्या गावातील विविध कार्यकारी सहकारी सेवा सोसायटींना हे काम सुपूर्द करावे. या विकास सेवा सोसायटीचे समितीत लाभक्षेत्रातील काही लाभधारक निवडणुकीने समाविष्ट करुन घ्यावेत.

५.१ अशा विकास सेवा सोसायटीने काम करण्यास नकार दिल्यास त्या भागातील एखादया अशासकीय संस्थेस हे काम सुपूर्द करावे. अशा त-हेने काम विकास सेवा सोसायटी अथवा अशासकीय संस्थेस देण्याचे अधिकार अधिक्षक अभियंता यांचे राहतील.

५.२ जर अशी अशासकीय संस्थाही नसेल तर संबंधित कार्यकारी अभियंता शेवटचा व तात्पुरता उपाय म्हणून पाणीपट्टी वसुली करुन त्या वसुलीतून सिंचन व्यवस्थापन व देखभाल दुरुस्ती खर्च भागवितील. वसूल झालेल्या निधीतील अतिरिक्त निधी महसूल जमा शिर्षाखाली जमा करतील.

५.३ नवीन प्रशासकीय मान्यता मिळालेल्या योजनांसाठी जोपर्यन्त लाभधारक पाणी वापर संस्था स्थापन करणार नाहीत तोपर्यन्त या योजनेस वित्तीय तरतूद करण्यांत येणार नाही. योजनेसाठी पाणीवापर संस्था स्थापन करणे अनिवार्य राहील याचा उल्लेख शासन निर्णयात करण्यांत येईल.

५.४ जिल्हा परिषदेअंतर्गत ०-१०० हेक्टर सिंचन क्षमतेच्या नवीन योजनेसाठी पाणी वापर संस्थेची नोंदणी झाल्याखेरीज योजनेचे बांधकाम सुरु करण्यासाठी कार्यारंभ आदेश देऊ नयेत असे निर्देश/सूचना जिल्हा परिषदेस देण्यांत येतील.

५.५ ज्या योजना पूर्वी पूर्ण झाल्या असून सिंचन सुविधा पुरविण्यांत येत आहेत व ज्या बांधकामाधीन अंतिम टप्प्यात आहेत अशाही योजनांसाठी लाभधारकांची पाणी वापर संस्था स्थापन होणे आवश्यक असून त्यासाठी लोकप्रतिनिधी व अशासकीय संस्थांनी पुढाकार घेवून शेतक-यांना उद्युक्त करावे.

५.६ पूर्ण झालेल्या व दुरुस्ती आवश्यक असलेल्या को.प.बंधा-यांची विशेष दुरुस्ती शासन एकदाच करुन देईल. असे करतांना लाभधारकांनी पाणी वापर संस्था स्थापन करण्याची लेखी हमी देण्यांत यावी. सदर लाभधारकांना पाणी वापर संस्था स्थापन करण्यास सर्वतोपरी सहाय्य करण्यांत येईल. विशेष दुरुस्तीनंतर सदर को.प.बंधारा पाणी वापर संस्थेस हस्तांतर करण्यांत येईल व त्यानंतर त्याची दुरुस्ती व देखभाल करण्याची जबाबदारी संस्थेची राहील.

हा शासन निर्णय वित्त विभागाच्या व सहकार व वस्त्रोद्योग विभागाच्या अनुक्रमे अनौपचारिक संदर्भ क्र. प्रसवि ११६८/व्यय-१५ दि.२५.२.२००० व सचिव (सहकार) क्र.निरंक/स.व.व.वि.-७ सी दि. २९.४.२००० अन्वये मिळालेल्या सहमतीने निर्गमित करण्यांत येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

मं.सु.यादव

(मंगला यादव)
शासनाच्या उप सचिव.

प्रतिलिपी .-

महालेखापाल (लेखा व अनुज्ञेयता) महाराष्ट्र राज्य, मुंबई / नागपूर.
महालेखापाल (लेखा परीक्षा) महाराष्ट्र राज्य, मुंबई / नागपूर.
मा.मंत्री (जलसंधारण) यांचे स्वीय सहाय्यक.
मा.मंत्री (ग्रामविकास) यांचे स्वीय सहाय्यक.
मा.राज्यमंत्री (जलसंधारण) यांचे स्वीय सहाय्यक.
मा.राज्यमंत्री (ग्रामविकास) यांचे स्वीय सहाय्यक.
मा.अध्यक्ष, जलसंधारण सल्लागार परिषद यांचे खाजगी सचिव.
मुख्य सचिव, महाराष्ट्र राज्य (७५ प्रती)
प्रधान सचिव, वित्त विभाग
प्रधान सचिव, नियोजन विभाग.
सचिव, पाटबंधारे विभाग.

सचिव, वित्त विभाग.
सचिव, नियोजन विभाग.
सचिव, कृषी विभाग.
सचिव, सहकार विभाग.
सचिव, ग्राम विकास विभाग.
सचिव, जलसंधारण विभाग.
सह सचिव, जलसंधारण विभाग.
उप सचिव, जलसंधारण विभाग.
उप सचिव (लपा) पाटबंधारे विभाग.
मुख्य अभियंता, लघु पाटबंधारे (स्था.स्तर) पुणे.
मुख्य अभियंता, पाटबंधारे विभाग, सर्व.
मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद, सर्व.
अधिक्षक अभियंता, लघु पाटबंधारे (स्था.स्तर) मंडळ, सर्व.
सहाय्यक अधिक्षक अभियंता, पाटबंधारे विभाग,सर्व.
कार्यकारी अभियंता, लघु पाटबंधारे (स्था.स्तर)विभाग, जर्मन अर्थसहाय्य कक्ष पुणे.
कार्यकारी अभियंता, लघु पाटबंधारे (स्था.स्तर) विभाग, सर्व.
कार्यकारी अभियंता, लघु पाटबंधारे विभाग, जिल्हा परिषद, सर्व.
अवर सचिव, जल १ कार्यासन, ग्राम विकास व जलसंधारण विभाग.
विभागीय जनसंपर्क अधिकारी, माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालय, मंत्रालय, मुंबई.
जलसंधारण विभागातील सर्व कार्यासने.
जल १ संग्रहार्थ.

लघु पाटबंधारे तलाव , कोल्हापूरी पध्दतीच्या बंधा-यातील आणि वळवणीच्या बंधा-यातील पाणी वापराबाबत पाणी वापर संस्थेने शासनाबरोबर करावयाचा करारनामा.

....सहकारी संस्था .... ता.......................... जि.......................... व महाराष्ट्र शासन जलसंधारण विभाग यामध्ये लघु पाटबंधारे तलाव / कोल्हापूरी पध्दतीचा बंधारा / वळवणीचा बंधारा बांधकाम किंमत रुपये..................................लाभक्षेत्र................ हेक्टर (..............................ही गावे) सिंचन व्यवस्थापनासाठी वापरल्या जाणा-या पाण्याबद्दल करावयाचा करारनामा.

मानानिय राज्यपाल , महाराष्ट्र राज्य मुंबई यांचे वतीने कार्यकारी अभियंता , लघु पाटबंधारे (स्थानिक स्तर) / जिल्हा परिषद) विभाग .... व अध्यक्ष ....सहकारी संस्था मर्यादित...................... ता........................... जि.......................... नोंदणी क्रमांक ....) यांच्यामध्ये खालील प्रमाणे करारनामा ....मुक्कामी दिनांक ....रोजी करण्यात येत आहे.

या करारानाम्यानुसार जलसंधारण विभागाच्या / जिल्हा परिषदेच्या वरील लघु पाटबंधारे तलावाचे / कोल्हापूरी पध्दतीच्या बंधा-याचे / वळवणीच्या बंधा-याचे लाभक्षेत्र सिंचन व्यवस्थापनेसाठी करारनाम्याच्या कालावधी पुरते वरील संस्थेस हस्तांतरीत करण्यात येत आहे. (सोबत लाभक्षेत्राचा नकाशा जोडण्यात येत आहे.) तथापि संस्थेच्या व्यवस्थापनेसाठी दिलेली बांधकामे व त्यासाठी संपादित केलेली जमिन तसेच शासकीय खर्चाने केलेल्या वरील क्षेत्रातील सर्व कामाचे मालकी हक्क शासनाकडे राहील. वरील उदिष्टांसाठी या करारनाम्याच्या दोन्ही पक्षांना खालील अटी मान्य आहेत. दोन्ही पक्षाच्या संमतीने या अटींमध्ये बदल करता येतील.

(१) करारनाम्याचा उद्देश

संबंधीत प्रकल्पातील पाण्याचा योग्य वापर करुन पिक उत्पादनामध्ये भरीव वाढ करण्याच्या दृष्टीने सिंचन व्यवस्थापनेमध्ये लाभधारकांचा सहभाग वाढविणे हा या करारनामा करण्यामागील शासनाचा मुख्य उद्देश आहे. संस्थेबाबतचे नियम व त्याचा मुख्य उद्देश खालीलप्रमाणे राहील.

अ) संबंधित लघु पाटबंधारे तलाव , वळवणीचा बंधारा व कोल्हापूरी पध्दतीच्या बंधा-यावरील एकुण लाभक्षेत्रापैकी कमीत कमी लाभक्षेत्र **५१ टक्के** संस्थेच्या अधिकारात असले पाहीजे किंवा एकुण लाभधारकांपैकी **५१ टक्के** लाभधारक तरी संस्थेचे सभासद असले पाहीजेत.

आ) शासनाकडुन पाणी घेऊन ते सभासद असलेल्या अगर नसलेल्या शेतक-यांना पीक क्षेत्राच्या आकारांच्या प्रमाणात पाणी देणे. पाण्याची काटकसर करुन कृषि उत्पादन वाढविणे.

इ) संस्थेच्या कार्यक्षेत्रातील को.प.बंधा-यामध्ये / वळवणीच्या बंधा-यामध्ये पावसाळ्या नंतर १५ ऑक्टोबर नंतर फळया टाकणे आणि पावसाळयापूर्वी मे महीन्यात फळया काढणे. बांधकामाची देखभाल व दुरुस्ती करणे. त्यातील गवत कापणे व गाळ काढणे इत्यादि.

ई) जल व्यवस्थापनेतील आधुनिक तंत्रज्ञान लाभधारकांना देऊन पाण्याची काटकसर करणे. योग्य पिकरचना घेऊन पिकांसाठी पाण्याचा योग्य त-हेने उपयोग करण्याचे ज्ञान पुरविणे.

याखेरीज संस्थेस वरील उद्दिष्टांना बाधा न येता जर काही वेगळी उद्दिष्टये संस्थेच्या उपविधीत ठेवावयाची असतील तर ती ठेवण्यास शासनाची हरकत नाही.

(२) पाण्याचा हक्क

(अ) संबंधित तलावातील / वळवणीचा बंधारा / कोल्हापूर पध्दतीच्या बंधा-यामुळे अडविलेला पाणी साठा संबंधित पाणी वापर समितीस देय ठरेल. तथापि एखादया वर्षी जलाशयामध्ये पाणी कमी उपलब्ध झाल्यास त्यास शासन जबाबदार राहणार नाही.

(आ) त्या वर्षाच्या पावसाप्रमाणे साठवणारे सर्व पाणी वापरण्याचा हक्क पाणी वापर संस्थेला राहील. हे पाणी प्रकल्प नियोजनाप्रमाणे त्या त्या हंगामात म्हणजे रब्बी व उन्हाळी हंगामात वापरण्याचे अपेक्षित आहे.

(इ) एखादया सभासदाने संस्थेच्या कार्यक्षेत्रातील जमिनीची विक्री केल्यास त्यांचे सभासदत्व आपोआप रद्द होईल व नविन मालक संस्थेचा सभासद होण्यास पात्र ठरेल.

(ई) पावसाळ्याचे शेवटी नदी / नाल्यास पाण्याचा प्रवाह अडविण्याकरीता संस्थेने संबंधित कोल्हापूर पध्दतीच्या बंधा-यात फळया टाकाव्या. सिंचन सुरु होण्यापुर्वी १० दिवस अगोदर संस्थेने पाणी पाळी पत्रक प्रसिध्द करावे तसेच प्रत्येक पाळी मध्ये किती व केंव्हा पाणी देणार व ते पाणी सभासदांना कसे वाटणार याचे धोरण सर्व सभासदांना कळवावे.

(उ) संस्थेच्या कार्यक्षेत्रातील सर्व लाभधारकांना संस्थेचा सभासद होण्याचा हक्क राहील. प्रत्येक सभासदाला प्रत्येक हंगामात पाणी घेण्याचा हक्क राहील. काही सभासदांनी पाणी घेतले नाही तर ते संस्थेतील इतर सभासदांना वितरीत करण्याचा अधिकार संस्थेस राहील.

संस्थेच्या सभासदाने ठराविक पीक घेतले पाहीजे असे शासनाचे बंधन नाही. परंतु कोणत्याही परिस्थितीत जमिन पाणथळ होऊ नये म्हणुन आवश्यक ते बंधन घालण्याचा अधिकार शासनाकडे राहील व त्या दृष्टीने संस्थेच्या कार्यक्षेत्रातील जमिनीतील पाण्याची पातळी जमिनीखाली जमीनीपासून ३.०० मिटरपेक्षा जास्त वर येणार नाही. याची काळजी संस्थेने घेतली पाहीजे.

(ए) पाण्याचा फक्त सिंचनासाठी वापर

संस्थेस पाणी पुरवठा हा फक्त सिंचनासाठी करण्यात येईल. प्रस्तावित लाभक्षेत्र मिजत असल्यास क्षेत्र वाढविण्यास शासनाची हरकत राहणार नाही.

(ऐ) योजनेच्या अंदाजपत्रकाची व संकल्पनाची सत्यप्रत योजना हस्तांतरणाचे वेळी संस्थेस देण्यात येईल.

(३) पाण्याचे दर व आकारणी

संस्था ठरविल त्या दरानुसार पाणी पट्टी आकारणी व वसुली लाभधारकांकडुन संस्था करेल. या प्रकल्पातील प्रकल्प अहवालानुसार ....स.घ.मी. पाणी साठा असुन .... स.घ.मी. सिंचनासाठी पाणी वापर करण्याची या करारनाम्याव्दारे परवानगी देण्यात येत आहे.

लघु पाटबंधारे तलाव , व को.प. बंधारे , उपसा सिंचन आदि योजनांचे स्वामीत्व शुल्क म्हणुन **रुपये १०००/-** प्रति योजना / प्रतिवर्ष संस्थेने शासनाकडे भरावेत. साठवण तलावाकरीता ही रक्कम **रुपये १०,०००/-** प्रतिवर्ष / प्रति योजना राहील. तसेच अगोदरच्या वर्षी जमा झालेल्या पाणीपट्टी पैकी **२० टक्के** रक्कम स्थानिक शुल्क म्हणुन संस्थेने दरवर्षी शासनाकडे भरावेत.

३० जून पर्यंत संस्थेने पाणी पट्टी न भरल्यास बंधा-याच्या पाट्या शासन ताब्यात घेईल. आणि जोपर्यंत संस्था पाणी पट्टी भरणार नाही तोपर्यंत पाट्या संस्थेच्या ताब्यात येणार नाही.

तलाव/कालव्याबाबतीत मुख्य कालव्याच्या दरवाजाचे गेट बंद करण्यात येईल. आणि जोपर्यंत देय पाणी पट्टी शासनास जमा होणार नाही. तोपर्यंत कालव्याचे दरवाजे उघडण्यात येणार नाही.

दरवर्षी बंधारा शाखा अभियंता / उपविभागीय अभियंता आणि संस्थेच्या पदाधिका-यांनी संयुक्तपणे तपासणे आवश्यक राहील. संस्थेने बंधा-याची योग्य देखभाल केली नाही असे तपासणी करणा-या अभियंत्यांच्या निदर्शनास आल्यावर एक महिन्याची लेखी सुचना संस्थेस देऊन योग्य ती दुरुस्ती करण्यास संस्थेला सांगण्यात येईल. एक महिन्यात संस्थेतर्फे दुरुस्ती करण्यात आली नाही तर करारनामा रद्द करुन प्रकल्प शासनाचे ताब्यात घेण्यात येईल.

(४) विद्युत पंप

लाभधारकांनी विद्युत पंप बसवावयाचे असल्यास संस्थेकडून परवानगी व नाहरकत प्रमाणपत्र घेणे बंधन कारक राहील.

(५) सभासदाचे हक्क

संस्थेच्या कार्यक्षेत्रातील जमिन मालकास संस्थेचा सभासद होता येईल. संबंधित जमिनीच्या **७/१२** उता-यावर अशा शेतक-यांची नावाची नोंद असली पाहीजे. सभासदास त्यांची पाणी मागणी संस्थेकडे विहीत नमुन्यात करावी लागेल व योग्य मुदतीत संस्थेने सभासदाच्या मागणीचा विचार करुन त्यांना निर्णय कळविणे आवश्यक आहे. प्रत्येक हंगामामध्ये उपलब्ध पाण्यामधुन संस्थेच्या धोरणानुसार पाणी मिळण्याचा हक्क प्रत्येक सभासदाचा राहील. प्रत्यक्ष पाणी घेत असणा-या शेतक-यांची संख्या किंवा प्रत्यक्ष भिजणारे क्षेत्र **५१ टक्केपेक्षा** कमी होणार नाही अशी पिक रचना सभासदांना मान्य करावी लागेल.

(६) पाणीपटटी वसुली

सभासदांना पाणीपटटी कोणत्या दराने आकारावी हे संस्थेनेच ठरवावयाचे आहे. संस्थेचे सभासद नसलेल्या शेतक-यांकडुन संस्थेच्या सभासदापेक्षा वेगळी पाणीपटटी वा दर ठरविण्याचा संस्थेस हक्क राहील व त्याप्रमाणे अशा बिगर सभासदांकडुन पाणी पटटी वसूल करण्याचा संस्थेस हक्क राहील.

(७) देखभाल व दुरुस्ती

(अ) देखभालीमध्ये खालील बाबींचा अंतर्भाव असेल.

१) गाळ काढून बंधारा / तलाव /कालवा व्यवस्थीत ठेवणे.
२) बांधकामे सुव्यवस्थीत ठेवणे.
३) बंधा-यात पावसाळयानंतर (१५ ऑक्टोबर नंतर) फळया टाकून पाणी साठा करणे.
४) बंधा-यात लावलेल्या फळया सुव्यस्थित ठेवणे.
५) हंगाम संपल्यानंतर पावसाळयापूर्वी (३० जूनपूर्वी) फळया काढून सुस्थितीत ठेवणे.

(आ) लाभार्थींना पाणी पंपाव्दारे घेण्याकरीता कार्यक्रम ठरविणे व त्यावर नियंत्रण व सुसुत्रिकरण ठेवणे .

संस्थेच्या कार्यक्षेत्रातील वितरिकांची / लघु वितरीकांची व त्यावरील बांधकामाची देखभाल व दुरुस्ती करण्याची जबाबदारी संस्थेची राहील.

(८) लाभक्षेत्रातील विहीरीवरील सिंचन व्यवस्थापन

बंधा-यामूळे लाभक्षेत्रातील विहीरींना पाणी वाढल्यामुळे विहीरीपासून होणारे , अतिरीक्त सिंचन बंधा-यामुळे होत आहे. असे मानन्यात येऊन या अतिरीक्त क्षेत्रावर पाणीपटटी आकारणी करण्याचा अधिकार संस्थेस राहील.

(९) शासकीय अधिका-यांचे अधिकार

संस्थेस केल्या जात असलेल्या पाणी पुरवठयाची व संस्थेच्या कार्यक्षेत्राची व करारनाम्याची अंमलबजावणी व्यवस्थीत होते की नाही हे तपासण्यासाठी केव्हाही पहाणी करण्याचे अधिकार संबंधित प्रकल्प अधिका-यांना आहेत.

संस्थेच्या कामकाजाची दप्तर तपासणी संबंधित अधिका-यामार्फत वर्षातून वेळोवेळी केली जाईल. अशी तपासणी अहवालाची पुर्तता करण्याची जबाबदारी संस्थेची असेल. संस्था व अधिकारी याच्यात काही प्रश्न मतभेद निर्माण झाल्यास अंतिम निर्णय शासनाचा राहील.

(१०) करारनाम्याची मुदत व मानद सभासद

करारनाम्याची मुदत ....वर्षाची राहील. व त्यानुसार , करारनामा पुढे चालु ठेवावयाची की नाही हे दोन्ही पक्षाच्या सहमतीने ठरविण्यात येईल.

असेल. संस्थेच्या कार्यकारी समितीवर शासनाचा एक प्रतिनिधी पदसिध्द मानद सभासद म्हणुन

हा करारनामा दिनांक .... ला केला आहे.

कार्यकारी अभियंता ,
लघु पाटबंधारे (   ) विभाग

अध्यक्ष ,

....

मु..

ता..

जि..

....

सहकारी पाणी वापर संस्था " नोंदणीसाठी मार्गदर्शक सुचना "

१) पाणी वाटपासाठी संस्थेच्या आदर्श उपविधीत , संस्थेचे कार्यक्षेत्र , सभासदत्व , पाणीपट्टी , भरण्याची पध्दत,

बंधा-याची मालकी , इत्यादी मुद्दे समाविष्ट करुन संस्थेने नोंदणी करावी.

२) सहकारी पाणी वापर संस्थेचे कार्यक्षेत्र हे कमीत कमी एका योजनेचे लाभक्षेत्र असावे. एकाच संस्थेकडे जवळपासच्या आणि गाव शिवेतील एक पेक्षा जास्त योजनाही व्यवस्थापनासाठी असू शकतील. प्रस्तावित

संस्थेकडे एकच योजना असल्यास लाभधारकांची संख्या ५ पेक्षा कमी नसावी. पंच किंवा त्यापेक्षा जास्त सभासदांना नोंदणीस परवानगी नसावी.

३) प्रस्तावित संस्थेच्या लाभक्षेत्रातील किमान ५१ टक्के क्षेत्राचे लाभधारक किंवा एकुण लाभधारकांपैकी ५१ टक्के

लाभधारक नोंदणी अर्जाच्या वेळी संस्थेचे सभासद असले पाहीजे. या विषयी संबंधीत कार्यकारी अभियंतानी

प्रमाणित करणे आवश्यक राहील. तसेच या क्षेत्रात एकाच खातेदाराची जमिन जरी दोन ठिकाणी असली तरी

गणना ५१ टक्के दर्शवितांना एकदाच करावी.

४) नियोजीत संस्था आर्थिक दृष्टया सक्षम होईल या संबंधीचे टिपण संस्थेच्या प्रवर्तकाकडुन घ्यावे.

५) नोंदणीच्या वेळी सभासदांच्या सात बाराच्या खाते उता-याच्या स्वतंत्र उता-याच्या तलाठ्याच्या प्रमाणित प्रती असतात. त्यावरुन सभासदाच्या जमिनीच्या वहीवाटवारी संबंधी यादी उपविभागीय अभियंत्याने दिली तरी ती ग्राहय धरावी.

६) संस्था नोंदणीच्या वेळी जी कागदपत्रे सादर करावयाची आहे त्यांची यादी खालील प्रमाणे आहे.

<u>सहकारी पाणी वापर संस्थेच्या नोंदणीकरीता लागणा-या कागदपत्राची यादी</u>

१) सहाय्यक निबंधक ,सहकारी संस्था यांना पाठविणा-या पत्राचा नमूना .
२) संस्थेची नोंदणी करण्यासाठी करावयाचा अर्जाचा नमुना (नमूना अ)
३) लाभधारक सभासदांची यादी व त्यांच्या सर्वे नं. / पट नं. मधील एकुण क्षेत्राची माहीती कार्यालयाच्या दप्तर नोंदीप्रमाणे असल्याच उपविभागीय अधिकारी , पाटबंधारे उपविभाग यांचा दाखला.
४) चलन भरल्याची प्रत.
५) जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँकेच्या निर्देशित शाखेत संस्थेच्या नावाचा शिल्लक रकमेचा दाखला.
६) संस्थेकडे एकुण जमा झालेली रक्कम , झालेला खर्च , बँकेत जमा झालेली रक्कम याबाबत मुख्य प्रवर्तकाचा दाखला
७) संस्थेच्या कार्यक्षेत्राचा नकाशा.
८) संस्थेस पाणी पुरवठा करण्यासंबंधीचा कार्यकारी अभियंता यांचा दाखला.
९) संस्था तांत्रिक दृष्टया सक्षम होईल या संबंधीचा कार्यकारी अभियंता यांचा दाखला.
१०) आर्थिक सक्षमतेबाबत संस्थेचे टिपण.
११) उपविधीच्या चार प्रती.
१२) संस्थेचे प्रवर्तक वेगवेगळया कुटुंबातील असल्याचा मुख्य प्रवर्तक यांचा दाखला.

(टिप :- वरीलपैकी फक्त उपविधीच्या ४ प्रती व अन्य कागदपत्राच्या दोन प्रती जोडणे आवश्यक आहे.)